

“MANTIQ UT-TAYR” VA “LISON UT-TAYR” ASARLARINING QIYOSIY TAHLILI

Karimova Nargiza Faxriddin qizi

Kattaqo‘rg‘on davlat pedagogika instituti

Filologiya va tillarni o‘qitish: o‘zbek tili yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada “Mantiq ut-tayr” va “Lison ut-tayr” asarlarining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari keng qamrovda qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda tasavvufiy qarashlar, ramziy obrazlar tizimi, murshid va murid munosabatlari hamda insonning ruhiy kamolot sari intilishi masalalari yoritiladi. Asarlar o‘rtasidagi o‘xshash va farqli jihatlar ilmiy asosda ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: *tasavvuf, ramz, Hudhud, Simurg‘, ruhiy kamolot, qiyosiy tahlil*

Аннотация

В данной статье проводится развернутый сравнительный анализ произведений “Mantiq ut-tayr” и “Lison ut-tayr” Особое внимание уделяется суфийским идеям, системе символов, взаимоотношениям наставника и ученика, а также процессу духовного совершенствования личности. В ходе исследования выявляются как сходства, так и различия произведений.

Ключевые слова: *суфизм, символ, Худхуд, Симург, сравнительный анализ, духовное развитие*

Abstract

This article presents an extended comparative analysis of “Mantiq ut-tayr” and “Lison ut-tayr” It focuses on Sufi philosophy, symbolic imagery, the relationship between spiritual guide and disciple, and the process of spiritual perfection. The research identifies both similarities and distinctive features of the works.

Keywords: *Sufism, symbol, Hudhud, Simurgh, comparative analysis, spiritual development*

Sharq mumtoz adabiyotida tasavvufiy g‘oyalarni badiiy ifodalash jarayoni asrlar davomida shakllanib, mukammallikka erishgan. Bu jarayonda Farididdin Attor ijodi alohida o‘rin egallaydi. Uning “Mantiq ut-tayr” asari tasavvufiy tafakkurning eng yuksak namunalaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. Mazkur asar nafaqat Sharq adabiyotida, balki jahon adabiy tafakkurida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu an’anani davom ettirgan buyuk mutafakkir Alisher Navoiy esa “Lison ut-tayr” asarini yaratib, Attor g‘oyalarini yangi badiiy talqinda rivojlantiradi. “Mantiq ut-tayr” asari markazida qushlarning o‘z podshohlari Simurg‘ni izlab yo‘lga chiqishi voqeasi turadi. Bu syujet tashqi ko‘rinishda oddiy sayohat bo‘lib tuyulsa-da, aslida u inson ruhiy kamolotining murakkab bosqichlarini ifodalaydi. Hudhud obrazi murshid sifatida

yetakchi o‘rin egallab, qushlarga to‘g‘ri yo‘lni ko‘rsatadi. Ularning bosib o‘tadigan yetti vodiysi — talab, ishq, ma‘rifat, istig‘no, tavhid, hayrat va fano — tasavvufiy yo‘lning muhim bosqichlari sifatida talqin etiladi. Har bir vodiysi insonning ichki dunyosida kechadigan ruhiy o‘zgarishlarni ifodalaydi. “Lison ut-tayr” asarida ham ayni syujet asos sifatida olinadi, biroq Alisher Navoiy uni qayta ishlash orqali o‘ziga xos badiiy tizim yaratadi. Navoiy asarda tasavvufiy g‘oyalarni keng ommaga tushunarli qilishga intiladi. Shu bois uning bayoni nisbatan sodda, ravon va didaktik xarakterga ega. Asarda murshid va murid o‘rtasidagi munosabatlar, insonning o‘z nafsini yengishi, ma‘naviy poklanish jarayoni aniq va ta‘sirchan tarzda ifodalanadi.

Har ikki asarda ramziy obrazlar tizimi muhim ahamiyatga ega. Qushlar insonning turli ruhiy holatlarini ifodalovchi timsollar sifatida xizmat qiladi. Masalan, ayrim qushlar qo‘rquv, shubha, dangasalik yoki dunyoviy manfaatlarga berilish kabi holatlarni aks ettiradi. Hudhud esa donishmand murshid sifatida barcha qushlarni haqiqat sari yetaklaydi. Simurg‘ obrazi esa mutlaq haqiqat, ya‘ni ilohiy mavjudlik timsolidir. Asarning yakunida qushlar Simurg‘ni topganlarida, aslida o‘zlarini topganliklarini anglyadilar. Bu esa tasavvufdagi “o‘zlikni yo‘qotish orqali Haqqa yetishish” g‘oyasining badiiy ifodasidir. Qiyosiy jihatdan qaralganda, Farididdin Attor asarida falsafiylik va ramziylik nihoyatda chuqur va murakkab shaklda ifodalangan. U ko‘proq ichki mushohada va ruhiy kechinmalarni murakkab ramzlar orqali beradi. Alisher Navoiy esa ushbu murakkablikni soddalashtirib, o‘quvchiga yaqinlashtiradi. Uning asarida milliy ruh, tarbiyaviy yo‘nalish va didaktik maqsad kuchliroq seziladi. Navoiy o‘z o‘quvchisiga nafaqat falsafiy fikrlarni yetkazadi, balki uni ma‘naviy jihatdan tarbiyalashga ham intiladi. Badiiy vositalar nuqtayi nazaridan ham ikki asar o‘rtasida muayyan farqlar mavjud. Attor ko‘proq ramziy hikoyatlar orqali o‘z g‘oyasini ochib bersa, Navoiy badiiylik bilan birga aniq hayotiy misollar va tushuntirishlarga ham murojaat qiladi. Hikoya ichida hikoya usuli har ikkala asarda uchrasa-da, Attorda bu usul kengroq va murakkabroq tizimga ega. Shuningdek, til va uslub masalasida ham sezilarli tafovutlar mavjud. Attor fors tilida ijod qilgan bo‘lib, uning uslubi yuqori darajadagi badiiy va falsafiy ifodalar bilan boy. Navoiy esa turkiy til imkoniyatlarini namoyon etib, uni yuksak badiiy darajaga ko‘targan. Bu esa “Lison ut-tayr” asarining nafaqat tasavvufiy, balki milliy-adabiy ahamiyatini ham oshiradi. Asarlarda ilgari surilgan asosiy g‘oya — insonning o‘zligini anglash, nafsni yengish va ilohiy haqiqatga yetishishdir. Bu g‘oya tasavvuf ta‘limotining markaziy masalalaridan biri bo‘lib, har ikki muallif uni o‘ziga xos badiiy vositalar orqali yoritadi. Shu jihatdan mazkur asarlar nafaqat adabiy, balki falsafiy va ma‘naviy ahamiyatga ham ega.

Xulosa qilib aytganda, “Mantiq ut-tayr” va “Lison ut-tayr” asarlari bir xil g‘oyaviy manbadan oziqlangan bo‘lsa-da, ularning badiiy talqini, uslubi va ifoda vositalari jihatidan o‘ziga xos farqlarga ega. Farididdin Attor asari tasavvufiy falsafaning chuqur va murakkab ifodasi sifatida ajralib tursa, Alisher Navoiy ushbu an’anani davom ettirib,

uni yanada tushunarli, didaktik va milliy ruh bilan boyitgan. Har ikki asar ham insonni ruhiy kamolot sari yetaklovchi bebaho adabiy meros sifatida alohida qadrlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar;

- 1.Eshonqulov A. Tasavvuf va adabiyot. Toshkent: Fan, 1997.
- 2.Komilov N. Tasavvuf –qalb ilmi. Toshkent: Ma’naviyat -2004.
- 3.Usmon Tura Tasavvuf tarixi Toshkent: “Istiqlol”1999-1806
- 4.Komilov N. Tasavvuf. Toshkent: “Movarounnahr”–2009
- 5.[https:// ziyo.net](https://ziyo.net)
- 6.[https:// cyberlenink](https://cyberlenink)

